

Is Nederland de smeerpoots van Europa?

In ESB van 24 juni jl. betoogden R. van der Laan en A. Nentjes dat Nederland qua milieuedrag veel slechter scoort dan alle omliggende landen. Maar hoe hard zijn die conclusies over de rangorde op milieugebied eigenlijk? Is Nederland echt de smeerpoots van Europa?

Milieukengetallen

Met de opkomst van de milieustatistiek in een groot aantal landen komt gaandeweg een enorme hoeveelheid detailinformatie beschikbaar over het milieu. Daardoor neemt de behoefte sterk toe om de informatie samen te vatten in een handvol kengetallen, die liefst ook nog een zinvolle internationale vergelijking toelaten. Diverse internationale organisaties buigen zich de laatste jaren over de samenstelling van zo'n set kengetallen (vaak indicatoren genoemd). Vorig jaar presenteerde de OESO een voorlopige serie kengetallen ('environmental indicators') op basis van enquêtes onder de nationale statistische bureaus¹. Van der Laan en Nentjes hebben deze OESO-cijfers gebruikt om een klassement van milieuedrag te maken van een tiental Europese landen². De dertien kengetallen die ze hanteren zijn: aantal auto's, energieverbruik, waterverbruik, kunstmestgebruik, broeikasgasemissies, emissie van SO_x, emissie van NO_x, hoeveelheid huisvuil, behandeling van afvalwater, aandeel beschermd natuurgebied, import van tropisch hout, intensiteit van het houtgebruik en mate van wateronttrekking. België heeft aan de OESO slechts beperkt informatie geleverd en doet daarom in de tienkamp niet mee. In een aparte vergelijking van België met Nederland hebben Van der Laan en Nentjes de acht van de dertien bovenstaande kengetallen gebruikt waarover België wel alle informatie heeft verstrekt plus enkele andere parameters: het nitraatgehalte en zuurstoftekort van Maaswater en het percentage bedreigde diersoorten. Per kengetal is een klassement gemaakt; deze klassementen zijn vervolgens samengevoegd in hoofdcategorieën: de milieudruk per km², de vuiluitstroom per km² en de 'zorgvuldig-

heid', die wordt afgemeten aan de behandeling van het afvalwater, de hoeveelheid beschermd gebied, de import van tropisch hardhout, het houtgebruik en de wateronttrekking. Tevens is een eindklassement bepaald. Om het simpel te houden zijn de kengetallen onderling niet gewogen. Tegen de gangbare opvatting in komt Nederland erg slecht uit de bus, zowel per inwoner bekeken als per km² en per eenheid bnp. Zelfs België doet het op milieugebied beter. In de woorden van Van der Laan en Nentjes: "Hoe men het ook wendt of keert: Nederland is de smeerpoots van Europa".

Kanttekeningen

We willen Nederland niet schoon pleiten, maar enige nuanceringen zijn op hun plaats. Er zitten meer haken en ogen aan de vergelijking tussen landen dan de auteurs lijken te onderkennen.

- De cijfers van de diverse landen zijn niet allemaal goed vergelijkbaar. Dat komt doordat de milieustatistiek nog in ontwikkeling zijn. Ondanks inspanningen van de OESO en andere internationale organisaties om milieucijfers te standaardiseren, zijn er nog aanzienlijke verschillen in definities, classificaties, meetmethoden, meetfrequenties, beschikbare gegevens en dergelijke tussen landen. Zo wordt in het cijfer voor het waterverbruik in het ene land het verbruik door de landbouw meegeteld en in het andere land niet. De technische appendix bij de OESO-uitgave staat dan ook bol van de opmerkingen bij de cijfers. Sommige cijfers zijn goed vergelijkbaar (energieverbruik bij voorbeeld), maar andere niet (bij het percentage beschermd gebied bij voorbeeld spelen definitieverschillen nog een grote rol). De OESO maant dan ook tot voorzichtig gebruik.

- De gebruikte set kengetallen is onevenwichtig. Zo zijn vijf van de dertien parameters sterk verbonden met het energieverbruik (energie, broeikasgas, SO_x, NO_x, aantal auto's), terwijl andere belangrijke parameters geheel in de vergelijking ontbreken, zoals de verspreiding van milieugevaarlijke stoffen en de jacht- en recreatiedruk in natuurgebieden. Het is dan ook de vraag of een andere selectie van kengetallen niet tot een ander resultaat zou leiden. Zou bij voorbeeld het lood- en kopergehalte in rivierwater worden vergeleken dan zou de uitslag misschien anders zijn: die gehalten zijn in de Nederlandse Maas een stuk lager dan in het Belgische Maaswater en in de Franse Seine³.

- Niet alle kengetallen zijn goed te interpreteren in termen van milieuedrag. Een voorbeeld is de wateronttrekking per land ten opzichte van de jaarlijkse beschikbaarheid door de neerslag en de aanvoer met rivieren. Dat cijfer heeft meer met geografische factoren te maken dan met milieuedrag; zo heeft Nederland bij dit kengetal het grote voordeel van de Rijn die ons land binnenkomt. Een ander voorbeeld: het percentage bedreigde diersoorten vergeleken tussen België en Nederland hangt niet alleen af van het verschil in milieuedrag, maar tevens van verschillen in klimaat en bodemgesteldheid; die factoren bepalen mede het type ecosystemen en de omvang daarvan in een land en daarmee de schaarste en mate van bedreiging van diersoorten. En zeker de trekvogels houden zich niet aan landsgrenzen; ook menselijk handelen in andere landen beïnvloedt hun aantallen sterk. Bovendien is het ogenschijnlijk een verbetering als een soort geheel verdwijnt: het percentage bedreigde diersoorten daalt dan immers. Ook het hanteren van milieukwaliteitsparameters, zoals het nitraatgehalte in Maaswater, is riskant; deze zijn niet direct te interpreteren naar milieuedrag. Aangezien de Maas door België naar Nederland loopt, moet eerst voor het Belgische aandeel worden gecorrigeerd, wat de auteurs niet doen.

1. OESO, *Environmental indicators. A preliminary set*, Parijs, 1991.

2. R. van der Laan en A. Nentjes, *Het Nederlandse milieu in Europees perspectief*, ESB, 24 juni 1992.

3. OESO, *OECD environmental data. Compendium 1991*, Parijs, 1991.

Nederland-België: onbeslist

De vraag is natuurlijk in hoeverre deze kanteekeningen van belang zijn voor het eindklassement. Om daarvan een indruk te krijgen bekijken we de tweekamp België-Nederland opnieuw. Zoals gezegd heeft België aan de OESO niet alle informatie geleverd die nodig is om volwaardig aan de tienkamp mee te doen. Maar een deel van de cijfers over België met betrekking tot de ontbrekende kengetallen is te vinden in de reeds genoemde OESO-uitgave⁴. Die fragmentarische cijfers zijn voldoende om de orde van grootte van die kengetallen te bepalen. Daarbij zijn we aan de voorzichtige, voor België gunstige, kant geblyve. We geven voor een tweekamp tussen Nederland en België de voorkeur aan die fragmentarische cijfers boven de aanvechtbare milieukwaliteitskengetallen niraatgehalte en zuurstoftekort in Maaswater en het percentage bedreigde diersoorten (tabel 1). Alleen bij het waterverbruik bleek geen duidelijke winnaar aan te wijzen. Bij Van der Laan en Nentjes wordt Nederland door België verslagen op drie van de vier onderdelen en op acht van de elf kengetallen. Onze vergelijking leidt tot een gelijk spel of een nipte overwinning voor Nederland (kengetallen: zes tegen zes; onderdelen: Nederland-België twee tegen een). Met een andere keuze van kengetallen (in dit geval zelfs kengetallen die beter in de systematiek van Van der Laan en Nentjes passen) verandert dus de uitslag. Ook de slechte vergelijkbaarheid van een aantal kengetallen zal gevolgen kunnen hebben voor het klassement. Gezien de eerder genoemde kanteekeningen durven wij er de handen niet voor in het vuur te steken dat tabel 1 een goed beeld geeft van het verschil in milieugedrag.

Toerekeningsproblemen

Hoewel de precieze plaats van Nederland in het eindklassement dus onzeker is, zal Nederland in ieder geval niet hoog eindigen. Dat komt doordat Nederland een energie- en grondstoffenintensieve productiestructuur heeft. Ook dit heeft te maken met de geografische situatie. De ligging aan zee en aan de monding van grote rivieren verklaart bij voorbeeld mede de concentratie van olieraffinaderijen en de ontwikkeling van de intensieve veehouderij. Nederland produceert deels voor de omliggende landen, zodat het de vraag is of je de milieugevolgen daar

van wel allemaal aan Nederland zou moeten toerekenen. Er zijn twee invalshoeken⁵: als je je concentreert op het gedrag van producenten per land, dan telt inderdaad alle uitstoot van verontreiniging in Nederland mee; als je let op de consumptie per land, dan kom je op lastige toerekeningsvragen als welk deel van de vervuiling door de olieraffinaderijen in Nederland is toe te schrijven aan het eigen gebruik van de eindproducten en welk deel is aan het buitenland toe te schrijven? Welk deel van de milieu-effecten van de vleesproductie in Nederland moet worden toegerekend aan afnemers in Nederland en welk deel aan omliggende landen? Kiest men voor de productie-invalshoek, dan zal Nederland waarschijnlijk altijd slechter beoordeeld worden dan wanneer men kiest voor de consumptie-invalshoek.

Conclusie

Er is nog een hele weg te gaan voordat het milieugedrag van landen goed kan worden vergeleken. Dat vergt zowel een verdere standaardisatie van milieucijfers als een verdere ontwikkeling van methoden om die cijfers zinvol te interpreteren. Het artikel van Van der Laan en Nentjes is dan ook meer een prikkel tot verdere gedachtenvorming over kengetallen dan een basis voor de conclusie dat Nederland de grootste smeerpoets van Europa is.

A. van Strien

R. Meijer

De auteurs zijn werkzaam bij de afdeling Natuurlijk Milieu, hoofdafdeling Landbouwwatstatistiek van het Centraal Bureau voor de Statistiek te Voorburg. Met dank aan een aantal CBS-collega's voor commentaar.

Tabel 1. Vergelijking Nederland-België^a

	België	NL
Milieudruk		
• auto's per 100 inwoners	37*	36
• energie TOE/inw.	4,6*	4,4
• waterverbruik m ³ /inw.	980	980
• kg N kunstmest/inw.	19,8	28,4*
Rangorde milieudruk	2	1
Vuiluitstroom		
• broeikasgas ton/inw.	5,3	6,4*
• SO _x kg/inw.	40*	17,3
• NO _x kg/inw.	30	37,9*
• huisvuil kg/inw.	313	467*
Rangorde vuiluitstroom	1	2
Zorgvuldigheid		
• behandeling afvalwater %	<75*	90
• beschermd gebied % opp.	2,6*	4,4
• import tropisch hout %	12,5	26,5*
• houtkap % aangroei	0,62	0,95*
• wateronttrekking %	>50*	16,1
Rangorde zorgvuldigheid	2	1

a. Weggelaten ten opzichte van Van der Laan en Nentjes zijn niraatgehalte, zuurstoftekort en het percentage bedreigde diersoorten. Toegevoegd zijn water/inwoner, SO_x, NO_x, behandeling afvalwater en wateronttrekking.

b. TOE = tonnen olie-equivalenten.

c. * geeft hoogste milieubelasting aan.

Bron: OESO, *Environmental indicators*.

A preliminary set, Parijs, 1991; OESO, *OECD environmental data. Compendium 1991*, Parijs, 1991.

Naschrift

De kern van de reactie van de heren Van Strien en Meijer wordt gevormd door hun tabel 1. Deze geeft een vergelijking tussen Nederland en België op basis van kengetallen die naadloos aansluit bij de getallen van Nederland met negen andere landen in tabel 7 van ons artikel, het 'schaduwklassement' ofwel de milieubelasting per inwoner.

We zijn zeer content met de aanvulling en verbetering van Meijer en Van Strien; inderdaad, Nederland en België spelen in het schaduwklassement gelijk. Voor de aardigheid hebben we Nederland en België ook nog eens vergeleken op basis van de criteria in het hoofdklassement: tabel 6, Eindranglijst: milieubelasting per km². De uitslag is dan: België verslaat Nederland op negen van de dertien criteria en twee van de drie onderdelen¹. Het verschil wordt veroorzaakt door de twaalf procent hogere bevolkingsdichtheid van Nederland. Alles bij elkaar genomen zien we geen reden onze stelling te her-

4. OESO, *OECD environmental data, Compendium 1991*, Parijs 1991.

5. J.B. Opschoor en L. Reijnders, *Towards sustainable development indicators*. In: O. Kuik en H. Verbruggen (red.), *In search of indicators of sustainable development*, Kluwer Academic Publishers, Dordrecht, 1991.

zien dat Nederland het qua milieu slechter doet dan België.

De drie kanttekeningen in de reactie van Van Strien en Meijer kunnen we onderschrijven. Ook in ons artikel hebben we gewezen op de onzekerheidsmarges in de cijfers en de onvolledigheid van de beschikbare verzameling milieu-indicatoren.

Wat betreft de toerekeningsvraag (zie bij Van Strien en Meijer onder "toerekeningsproblemen") het volgende. In onze optiek moet onder de rubriek vuiluitstoot de volledige vervuiling die bij economische activiteiten vrijkomt worden opgenomen. Dat een deel van die vervuiling ten behoeve van de export plaatsvindt, vinden we niet zo relevant. Het punt is dat een groot deel van de vuiluitstroom in eigen land terecht komt en hier het milieu belast. Nederland zit wat dit betreft in een duidelijk dilemma. Qua verkeersligging en traditie is het uitstekend geschikt om zich binnen Europa te specialiseren op invoer van grondstoffen die rechtstreeks of na relatief simpele, doch sterk milieubelastende bewerkingen weer worden uitgevoerd. Maar het milieu in dit dichtbevolkte land verdraagt dat in het geheel niet. Het is de vraag of Nederland bij voortschrijdende internalisatie van kosten van milieugebruik in de produktkosten kan blijven volharden in dit specialisatiepatroon.

Tot slot. Aan onze verzameling milieukenngetallen zouden we dezelfde subtitel willen meegeven die werd gekozen voor de OESO-publikatie waar we de milieugegevens uit putten: "a preliminary set". Niet het laatste woord dus, maar wel meer dan een "prikkel tot verdere gedachtenvorming".

A. Nentjes

R. van der Laan

1. In de categorie milieudruk per km² scoort Nederland slechter dan België op alle vier punten. In de categorie vuiluitstroom is in België alleen de SO_x-uitstoot per km² hoger dan in Nederland. In de categorie 'zorgvuldigheid' is er geen verschil.